

Redovisning av åtgärdsprogram för svartoxe, 2015–2020

(Ceruchus chrysomelinus)

Hotkategori: Starkt hotad (EN)

Rapporten har upprättats av
Per Ekerholm, Länsstyrelsen i Kronobergs Län

NATURVÅRDSVERKET

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljö kvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar även till att uppnå Aichimål 12 inom Konventionen för biologisk mångfald som handlar om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus och mål 15, delmål 15.5 i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald och senast 2020 skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

Åtgärdsprogrammet för svartoxe 2015–2020 har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Kronobergs län. Denna rapport är en redovisning till Naturvårdsverket av genomförda åtgärder och resultat från förlängningen av programperioden. Rapporten innehåller även förslag om programmets eventuella fortsättning.

De konkreta slutsatserna i rapporten speglar författarens bedömningar och är inte en självklar återspeglning av Naturvårdsverkets ställningstagande. Rapporten kommer att användas som ett underlag för Naturvårdsverkets beslut om åtgärdsprogrammets fortsättning.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogram för svartoxe, ISBN 978-91-620-6334-4.

Stockholm maj 2024

Maria Widemo
Chef Artenheten

Innehåll

FÖRORD	3
INNEHÅLL	4
SAMMANFATTNING	5
BAKGRUND	6
VISION OCH MÅL	6
Vision	6
Långsiktigt mål	6
Kortsiktigt mål	6
GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	7
Dialog och samverkan	7
Aktiva åtgärder i fält	7
Datainsamling och analyser	7
Kostnad av genomförda åtgärder	8
RESULTAT AV GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	9
SLUTSATSER	10

Sammanfattning

Giltighetstiden för Åtgärdsprogrammet för svartoxe upphörde 2014. Programmet har därefter löpande förlängts utan förändringar 2015–2019.

Programmet berör 13 län i Sverige.

Av de berörda länen har sex utfört åtgärder 2015–2020.

Kostnaden för de utförda åtgärderna 2015–2020 uppgår till 105 034 kr.

Programmet tillhör inte ordinarie ÅGP utan blev i och med 2018 års beslut av Naturvårdsverket (NV-03333-17, taget 2018-02-01) placerat inom kategorierna områdesskydd och förvaltning samt samverkansprogram.

Programmet bör förlängas med en uppdatering av åtgärdstabellen. Långsiktiga och kortsiktiga mål behöver ses över och uppdateras.

Bakgrund

Svartoxen tillhör en grupp av skalbaggar som har en flerårig larvutveckling i kraftigt brunrötad död ved. Arten behöver kontinuerlig tillgång av liggande död ved i en mängd (ca minst 80–120 m³/ha) som idag i stort sett saknas utanför skyddad natur. Svartoxen är rödlistad som starkt hotad.

Svartoxen är svårinventerad men det finns numera inventeringsmetoder som fokuserar på substratinventeringar och som kan användas för att bedöma om förutsättningar för arten finns.

Programmet har löpt sedan 2010, slutredovisades i november 2014 och har sedan förlängts utan uppdateringar. Denna redovisning berör åren 2015–2020.

13 län i Sverige berörs av programmet, sex av länen har redovisat åtgärder inom ramen för programmet under tiden 2015–2020. Materialet till dennaredovisning kommer från länsstyrelsernas årliga redovisningar till Naturvårdsverket och mejlväxling med berörda länsstyrelser.

Vision och mål

Den vision och de mål som nämns i åtgärdsprogrammet för svartoxe 2010–2014 lyder:

Vision

Visionen för svartoxe är att varje enskild lokal population av svartoxe ska uppgå till mer än 500 reproducerande individer per år.

Visionen är också att förekomsterna av svartoxe vid Vällen ej längre är fragmenterade. Detta har uppnåtts genom att de befintliga svartoxelokalerna vid Vällen har bundits samman till några större sammanhängande skogsområden där utvecklingen, med eller utan skötsel, åter går mot naturskog i olika former. Svartoxen finns spridd i hela Båtfors-Bredforsen-området med en population på mer än 10 000 reproducerande individer årligen. De sydsvenska populationerna har expanderat och finns även i andra skyddade skogsområden i närområdet. Arten har även expanderat till omgivande produktionskog som sköts med hög naturvårdshänsyn. Populationerna av svartoxe har en geografisk spridning som kan bevara eventuella genetiska anpassningar och därmed eventuellt kunna buffra mot miljöförändringar. Nyupptäckta förekomster bevaras helst långsiktigt genom till exempel naturvårdsavtal, naturreservat eller biotopskydd men även frivilliga avsättningar kan vara en bra skyddsform om de är långsiktiga.

Långsiktigt mål

Senast 2025:

- ska svartoxe ha aktuella förekomster på >30 lokaler (Båtforsområdet vid Nedre Dalälvsområdet räknat som ett område)
- ska svartoxens totala population uppgå till mer än 5 000 individer årligen,
- ska förekomstområdet för svartoxe vara mer än 500 km²,
- ska Båtforsområdet hysa större, sammanhängande områden med svartoxe.

Kortsiktigt mål

Kunskapsläget om svartoxens populationsstorlek i olika områden är dåligt. Detta beror delvis på att man genom att leta efter i svartoxe ofta förstör delar av habitatet. Svartoxen kommer att svara långsamt på åtgärder. Från det att ett träd dör tar det ca 15 år innan det blivit lämpligt för arten, givet att trädet blivit brunrötat. Detta gör sammantaget att det under denna första programperiod blir svårt att mäta populationsutvecklingen hos svartoxen. Det kortsiktiga målet inriktas därför på att informera markägare av och markägare med mark angränsande mot svartoxelokaler, förbättra kunskapsläget om svartoxens förekomst och utbredning, hur man uppskattar populationsstorleken där den förekommer och att analysera huruvida lokaler med svartoxe har en tillräcklig mängd lämpliga lågor för långsiktig överlevnad.

Senast 2014:

- ska samtliga brukare och markägare med skog på och/eller invid lokaler för svartoxe vara informerade om arten, dess ekologi, åtgärdsprogrammet och lämpliga åtgärder för att gynna arten,
- ska det finnas en manual för populationsuppskattning av svartoxe,
- ska det finnas en bristanalys med avseende på aktuell och framtida tillgång på död ved för samtliga aktuella lokaler med svartoxe,
- ska samtliga kända svartoxepopulationer 2010 finnas kvar.

Genomförda åtgärder

Slutredovisningen 2014 redogjorde för de åtgärder som gjorts fram till dess i detalj. Den här redovisningen berör det som gjorts därutöver 2015–2020.

De åtgärder som gjorts 2015–2020 är ungefär samma som gjordes under programmets ordinarie giltighetstid (2010–2014), alltså främst inventeringar, guidningar och skötsel av fyndlokaler. En konsekvens av att programmet slutredovisades 2015 och inte klassades som ordinarie program 2018 är att det har nedprioriterats av flera av de berörda länen, något som framförallt gäller 2018.

Länsstyrelsen i Kronoberg har framförallt skött sitt koordinerande ansvar genom årliga mejl till berörda län fram till 2018, därefter har arbetet med programmet framförallt handlat om skötselåtgärder i ett av de reservat där arten finns.

Dialog och samverkan

Östergötland genomförde guidningar av allmänheten på svartoxelokaler 2018 och 2019. Västmanland gjorde en informationsinsats 2019 och Kronoberg en annan informationsinsats 2016.

Aktiva åtgärder i fält

Under perioden har Uppsala län bedrivit riktade skötselåtgärder på fyndlokaler för svartoxe (2015).

Datainsamling och analyser

Under perioden har följande 5 län genomfört inventeringar av antingen svartoxe eller dess substrat: Gävleborg (2016), Västmanland (2015, 2019 och 2020), Blekinge (2016 och 2020), Uppsala (2015, 2016 och 2017) samt Kronoberg (2017). Resultatet av Uppsalas inventering 2016 finns i Artportalen, resten av inventeringarna handlade antingen om substrat eller var resultatlösa.

Kostnad av genomförda åtgärder

Den totala kostnaden för genomförda åtgärder som bekostats via NV-ÅGP under programperioden 2015–2020 har uppgått till 105 034 kr (se Tabell 1 nedan).

Utöver det har åtgärder som bekostats av andra finansiärer genomförts till en kostnad av 9 000 kr. De andra finansiärerna är Upplandsstiftelsen (4 000 kr) och ospecificerat ideellt arbete (5 000 kr).

Tabell 1. *Kostnader för genomförda åtgärder under programperioden (kr).*

Åtgärd	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Totalt
Dialog & samverkan samt övergripande koordinering		1 146			5 955		7 101
Aktiva åtgärder i fält	17 000						17 000
Datainsamling & analyser		35 181	9 698		6 454	29 600	80 933
Total uppskattad kostnad för åren 2016-2020	17 000	36 327	9 698	0	12 409	29 600	105 034

Resultat av genomförda åtgärder

- **Inventeringar:** Endast en av de inventeringar som gjorts 2015–2020 har lett till nyfynd av svartoxe, däremot har flera av substratinventeringarna utanför skyddad natur lett till diskussioner och beslut om områdesskydd.
- **Förändring i förutsättningarna för artens/arternas/naturtypens bevarande:** I många av de berörda länen görs åtgärder inom skyddad natur för att gynna svartoxe och andra organismer vilka är beroende av gammal brunrötad ved. Stormar och granbarkborreangrepp har lokalt ökat mängden av död ved i rätt dimensioner för svartoxe men leder samtidigt till att det i framtiden kommer att finnas en brist av lämpliga substrat, såvida inte lågor av brunrötad ved tillförs fyndlokalerna. Svartoxen behöver ca 80–120 m³ död ved/ha för att ha en långsiktigt gynnsam utveckling så det är föga troligt att arten kommer att kunna etablera sig i produktionsskog.
- **Övergripande populationsutveckling:** Svårt att bedöma men knappast positiv, svartoxen är klassad som starkt hotad (EN) både i 2015 och 2020 års rödlista. Arten är svår att inventera utan att förstöra dess substrat.
- **Utvärdering av konkreta åtgärder i fält:** Svårt att bedöma men substratinventeringarna borde kunna ge ett underlag till diskussioner om utökat områdesskydd med fokus på lokaler med rikliga mängder av brunrötad död ved.
- **Kunskap om vilka åtgärder/metoder som fungerar:** Kunskapen om vilka metoder/åtgärder som fungerar har vi sedan tidigare.
- **Har vi (genom t.ex. inventeringar, övervakning eller specifika studier) fått en ökad kännedom om artens utbredning, habitatkrav, hotsituation eller liknande som kan bidra till en effektivisering/förbättring/förbättrad prioritering av åtgärder?** Ja det har vi, svartoxens utbredning är idag väl känd.
- **Har vi förbättrat förutsättningarna genom att t.ex. sköta/restaurera eller skydda artens livsmiljö?** Ja.
- **Går det att säga något om artens/arternas populationsutveckling, eller utvecklingen av artens livsmiljö eller hotbild, lokalt eller på nationell nivå? Eller åtminstone något om i vilken riktning utvecklingen troligtvis går?** Nej, bilden är komplex och delvis motsägelsefull, se ovan.
- **Kan en eventuell ökning eller förhindrad/bromsad minskning av arten/arterna/naturtypen kopplas till åtgärder som genomförts inom åtgärdsprogrammet eller är det andra faktorer som främst påverkat utvecklingen?** Ja, delvis. Då programmet ligger inom områdesskydd och förvaltning är det viktigt att reservaten med svartoxe förvaltas på ett sätt som gynnar svartoxe och så sker också i många fall.

Slutsatser

Vision

Visionen har ännu inte nåtts.

Långsiktiga mål

- Svartoxen ska senast 2025 ha aktuella förekomster på fler än 30 lokaler. *Målet är inte nått.*
- Svartoxens totala population ska senast 2025 uppgå till mer än 5 000 individer årligen. *Målet är rimligen inte nått.*
- Förekomstområdet för svartoxe ska senast 2025 vara mer än 500 km². *Målet är inte nått.*
- Båtforsområdet ska senast 2025 hysa större sammanhängande områden med svartoxe. *Målet är rimligen inte nått. Uppsala har inte inventerat arten sedan 2017.*

Kortsiktiga mål

Samtliga kortsiktiga mål var ställda till 2014 och behandlades i programredovisningen 2014. Måluppfyllelse har inte ändrats sedan dess.

- Samtliga brukare och markägare med skog på och/eller invid lokaler för svartoxe ska vara informerade om arten, dess ekologi, åtgärdsprogrammet och lämpliga åtgärder för att gynna arten. *Målet är uppnått i Uppsala län men inte i sin helhet.*
- Det ska finnas en manual för populationsuppskattning av svartoxe. *Målet är inte uppnått men när inventeringsmetodiken för död ved blir klar kommer det att finnas ett bra verktyg för att uppnå målet.*
- Ska det finnas en bristanalys med avseende på aktuell och framtida tillgång på död ved för samtliga aktuella lokaler med svartoxe. *Målet är inte uppnått men Malin Karlssons examensarbete och dödvedsinventeringsmetodiken är två verktyg som om de används tillsammans bör göra det möjligt att uppnå målet.*
- Ska samtliga kända svartoxelokaler från 2010 finnas kvar. *Målet är troligen/möjligen/rimligen uppnått. En återinventering av kända lokaler skulle behöva göras.*

Åtgärdsprogrammet för svartoxe ett program som hör hemma inom områdesskydd och förvaltning. Av de 8 län som svarat på frågan om programmets framtid anser alla att så bör vara fallet. Nästan alla av landets kända fyndlokaler för svartoxe finns inom skyddad natur. Det fyndlokaler som inte är skyddade bör bli det. Ett län anser att det bör vara möjligt att kunna göra åtgärder (skötsel och substratinventeringar) utanför skyddad natur.

I flera av de berörda länen görs skötselåtgärder inom skyddad natur vilka gynnar svartoxen (t ex nyskapande av substrat) men det är av vikt att Naturvårdsverket uppmärksammar Länsstyrelserna på att Åtgärdsprogrammet för svartoxe numera är placerat inom kategorierna områdesskydd och förvaltning samt samverkansprogram.

Något som flera av de berörda länen påpekar är betydelsen av att inventera substrat vilka i framtiden kan bli lämpliga för svartoxe.

Programmet bör förlängas, revideras, eller i alla fall få en uppdaterad åtgärdstabell.